

Ярослав Сергійович ПАСІЧНИК

к.ю.н., доцент кафедри, Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9750-6457>

e-mail: iaroslav.pasichnyk@gmail.com

МІСЦЕ І ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ В МЕХАНІЗМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті досліджено питання міжнародних договорів як джерел міжнародного права в механізмі та системі міжнародно-правового регулювання. Значне збільшення кількості правових регуляторів міжнародних відносин вимагає теоретико-методологічного обґрунтування напрямів розвитку міжнародної практики держав та інших суб'єктів міжнародного права. Принцип *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися) є загальновизнаним положенням міжнародного права. Зроблено висновок, що значення міжнародних договорів в механізмі міжнародно-правового регулювання досить велике. Водночас міжнародно-договірне регулювання потребує оптимізації і вдосконалення.

Ключові слова: міжнародне право, міжнародний договір, міжнародно-правове регулювання, механізм міжнародно-правового регулювання, Віденська конвенція про право міжнародних договорів

ВСТУП

Актуальність визначення місця та значення міжнародного договору в механізмі міжнародно-правового регулювання зумовлена особливою роллю міжнародного договору як основного та найбільш поширеного джерела сучасного міжнародного права. Збільшення кількості регулятивних норм у міжнародному праві у формі двосторонніх і багатосторонніх договорів вимагає постійного осмислення і обґрунтування напрямів розвитку міжнародної практики держав.

Загалом питання механізму та системи міжнародно-правового регулювання взагалі, та місця в них окремих джерел міжнародного права, зокрема, міжнародного договору, залишаються малодослідженими.

Тематика та проблематика міжнародних договорів, зокрема договорів військово-політичного характеру та договорів з економічного співробітництва, є надзвичайно важливою для Української держави, яка зазнає агресії, але водночас залишається активним суб'єктом міжнародного права.

Міжнародний правопорядок, заснований на загально-визнаних принципах міжнародного права, серед яких: мирне вирішення міжнародних спорів, принцип обов'язковості виконання міжнародного договору, потребує неухильного застосування заходів міжнародної відповідальності з метою підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання міжнародних відносин і реального забезпечення прав держав на мирне співіснування і співробітництво.

Проблематику міжнародних договорів в контексті міжнародно-правового регулювання, зокрема міжнародного юридичного процесу, і міжнародних відносин взагалі, вивчали такі відомі науковці у сфері міжнародного права як: Е. Лаутерпахт, Г. Кельзен, Дж. Фіцморіс, Р. Хіггінс, Х. де Арчага, А. Ауст, І.І. Лукашук, О.О. Мережко, М.В. Буроменський, М.О. Баймуратов, В.Г. Буткевич, Л.Д. Тимченко, В.Н. Денисов, Т.О. Анцупова та ін.

МЕТА дослідження – визначення і обґрунтування місця та значення міжнародного договору як основного та найпоширенішого джерела сучасного міжнародного права в механізмі та системі міжнародно-правового ре-

гулювання, враховуючи нагальну необхідність покращення і оптимізації відносин між суб'єктами міжнародних відносин.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблематика цієї теми дослідження вимагає застосування комплексного підходу, тому теоретико-методологічну основу цього дослідження складають методи теоретичного аналізу, методи системного та комплексного підходу, а також система загально-наукових та спеціально-наукових методів пізнання міжнародно-правової дійсності. Зокрема, серед застосованих методів загально-наукового характеру: методи аналізу та синтезу, метод узагальнення, метод аналогії, а також загальний порівняльний метод емпіричного дослідження. Також за безпосереднього дослідження місця та значення міжнародного договору в механізмі міжнародно-правового регулювання застосовано логіко-семантичний і порівняльно-правовий методи.

РЕЗУЛЬТАТИ

У загальній теорії міжнародного права у широкому розумінні правове регулювання визначається як вплив права на суспільні відносини з метою їх впорядкування. А та частина міжнародно-правового впливу, що є правовою за змістом, називається міжнародно-правовим регулюванням [1, с. 430].

Фактично міжнародно-правове регулювання є однією з форм впливу на відносини між суб'єктами міжнародного права, яка здійснюється наперед визначеними спеціальними юридичними засобами, спрямованими на встановлення та закріплення певних прав та обов'язків суб'єктів міжнародного права (держав і міжнародних організацій). Міжнародно-правове регулювання є оптимальною та цілісною системою правових засобів, дія яких спрямована на упорядкування міждержавних відносин у всіх галузях їх мирного співіснування і продуктивного співробітництва. Предметом міжнародно-правового регулювання є міжнародні відносини [2, с. 11].

Міжнародно-правове регулювання становить собою контролюючий або навіть владний вплив зазвичай держав, а також міжнародних організацій на міжнародні відносини, механізмом або системою якого комплекс міжнародно-правових засобів і методів регулювання та впливу

на міжнародні відносини за допомогою засобів і джерел міжнародного права.

Основним за кількістю, поширенням і своїм значенням для міжнародно-правового регулювання джерелом міжнародного права є міжнародний договір. Так, міжнародний договір займає особливе місце в системі джерел міжнародного права та в механізмі міжнародно-правового регулювання з чим погоджуються теоретики міжнародного та основні суб'єкти міжнародного права.

Утворюючи самостійну галузь міжнародного права, право міжнародних договорів з 1969 р. (прийняття Віденської конвенції про право міжнародних договорів) є кодифікованим.

Водночас, як зазначає проф. О.О. Мережко, перед правом міжнародних договорів стоїть важливе завдання провести чітку межу між юридичними зобов'язаннями закріпленими за допомогою міжнародного договору та іншими міжнародними зобов'язаннями неправового характеру [3, с. 13].

Відповідь на актуальні питання та вирішення цього завдання взагалі неможливо без організації та забезпечення ефективного функціонування механізму міжнародно-правового регулювання міжнародних відносин.

О.І. Мельничук, досліджуючи механізм міжнародно-правового регулювання як цілісну сукупність різноманітних елементів (складників), які взаємодіють між собою та навколишнім середовищем, зауважує, що ефективність його функціонування значно залежить від міжнародного юридичного процесу. На її думку, механізм міжнародно-правового регулювання вступає у дію завдяки фактам, які зумовлюють виникнення, зміну та припинення міжнародних відносин на основі норм міжнародного права. Так, відбувається міжнародний юридичний процес, кінцеву мету якого становлять міжнародно-правові акти та/або дія. Саме досягнення цієї кінцевої мети свідчить про ефективність механізму міжнародно-правового регулювання, який часто ототожнюється з ефективністю міжнародного права загалом, а норми, що регулюють цей міжнародний юридичний процес, становлять міжнародне процесуальне право [4, с. 406].

Й. Каммерхофер у визначенні сутності та системних рівнів міжнародного права висуває таку позицію стосовно структури міжнародного права: перша ланка – «мета-право» (те, що Г. Кельзен називав «історично першою конституцією») або ієрархічно найвища позитивна норма позитивного нормативного порядку, правовий визначальний фактор, джерела якого містяться в міжнародному правопорядку; друга ланка – «мета-право», яке містить низку джерел, а саме звичаєве міжнародне право (державна практика та норми *opinio juris*) та право міжнародних договорів; третя ланка – матеріальне право [5, с. 22].

Аспекти проблематики питань застосування права в юриспруденції має тісний зв'язок питаннями юридичного процесу. Водночас міжнародний юридичний процес можливо розглядати в якості комплексної правової категорії, в структурі якої виділяють такі елементи як: міжнародна правотворчість; правозастосовна, установча та контрольна діяльність держав та інших суб'єктів міжнародного права, засоби реалізації норм міжнародного права на національному рівні у внутрішньодержавних відносинах; сукупність процесуальних за своїм характером положень, принципів, норм та інс-

титутів, що складають окрему міжнародну процесуальну форму та здійснюють регулювання міжнародного юридичного процесу. Особливе місце в комплексі регуляторних елементів міжнародного юридичного процесу займають міжнародні договори.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. (далі – Конвенція) [6], яка набула чинності для Української держави в 1986 р., у ст. 6 визначає, що кожна держава володіє правоздатністю укладати договори. В науці міжнародного права зазначене положення знайшло відображення як основний аспект концепції міжнародної правосуб'єктності держав як основних суб'єктів міжнародного права.

Положення стосовно правоздатності держав укладати міжнародні договори юрисдикційно пов'язане зі ст. 29 Конвенції «Територіальна сфера дії договорів», відповідно до якої, якщо інший намір не випливає з договору або не встановлено в інший спосіб, то договір є обов'язковим для кожного учасника на всій його території.

Згідно із загальним правилом тлумачення міжнародних договорів (ст. 31 Конвенції) міжнародний договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта та цілей договору.

Ст. 52 Конвенції встановлює: міжнародний договір є недійсним (нікчемним) («неважним» в офіційному перекладі Конвенції українською мовою), якщо його укладення стало результатом погрози силою або її застосування на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті ООН.

Статут ООН 1945 року [7, с. 61] як міжнародний договір універсального характеру у ст. 102 визначає, що будь-який договір і будь-яка міжнародна угода, укладені будь-яким Членом ООН після вступу в силу цього Статуту, повинні бути за першої нагоди зареєстровані в Секретаріаті і ним опубліковані. Жодна зі сторін у будь-якому такому договорі або міжнародній угоді, не зареєстрованій відповідно до п. 1 цієї статті, не може посилається на такий договір або угоду в жодному з органів ООН.

Тоді, коли зобов'язання Членів ООН за цим Статутом виявляться в суперечності з їхніми зобов'язаннями за якоюсь іншою міжнародною угодою, переважну силу мають зобов'язання за цим Статутом (ст. 103 Статуту ООН).

Крім того, важливим положенням Конвенції є норма ст. 64 «Виникнення нової імперативної норми загального міжнародного права (*jus cogens*)»: якщо виникає нова імперативна норма загального міжнародного права, то будь-який наявний договір, який виявляється в суперечності з цією нормою, стає недійсним і припиняється.

Цікаво, що типологією міжнародних договорів, що базується на нормативному ефекті міжнародного договору, є та, що зосереджена на регуляторній функції міжнародного договору. Вона включає три типи: установчі або установчі договори міжнародних організацій; договірні (або «сигналагматичні») договори; та правотворчі («несигналагматичні» або «нормативні») договори. Так, з ХХ ст. використання багатосторонніх договорів для регулювання питань спільного інтересу стало більш поширеним, що вважаючись «заміною відсутнього міжнародного законодавства». На думку авторів колективної монографії «Conceptual and Contextual Perspectives on

the Modern Law of Treaties» (Кембридж, 2018 р.), питання чинності об'єктивних режимів (в контексті міжнародних договорів) у міжнародному праві «залишається спірним у міжнародно-правовій науці» [8, с. 90, 211-212].

Функції міжнародного договору здійснили еволюцію принаймні за трьома різними спектрами: як саме договори регулюють; що вони регулюють і хто забезпечує дотримання їхніх норм. Опис такої варіації – це більше, ніж просто таксономічна вправа. Це допомагає пояснити, чому постійно докладаються зусилля для розроблення спеціалізованих (або навіть виняткових) правил для певних типів міжнародних договорів. Дійсно, функціональний підхід може фактично підтримати таку диференціацію. Що ще важливіше, зосередження на договірних функціях створює простір для оцінки корисності договору в більш загальному плані (The Oxford Guide to Treaties, 2020 р.) [9, с. 38].

В сучасному міжнародному праві кожному праву суб'єкта міжнародного права в укладеному договорі відповідає обов'язок сумлінного його виконання згідно з загальноновизнаним принципом *pacta sunt servanda*.

Будь-яка нова конвенція незалежно від того, чи розроблена вона як основа для подальшого правового регулювання, чи ні, повинна уточнювати зв'язок з наявними угодами. Щоб зберегти статус-кво як мінімальну правову основу, нова конвенція повинна зазначати у

своїй преамбулі або у своїх основних положеннях, що права та обов'язки за наявними договорами залишаються незмінними. Натомість, держави, що ведуть переговори, повинні обачно розробити інструмент та створити відповідні інституції, які найкраще задовольняють їхні потреби в рамках політичної доцільності. Для питань, що швидко розвиваються, створення гнучкого та «живого» договору є важливим [10, с. 456].

ВИСНОВКИ

Отже, значення міжнародних договорів в механізмі міжнародно-правового регулювання на сучасному рівні розвитку міжнародного права та міжнародних відносин є досить великим. Як основне джерело міжнародного права міжнародні договори регулюють найважливіші види та напрями міжнародного співробітництва у всіх сферах міжнародних відносин. Виконуючи регулятивну функцію, багатосторонні та двосторонні міжнародні договори на універсальному та регіональному міжнародному рівні забезпечують співробітництво держав та інших суб'єктів міжнародного права. З огляду на окремі прогалини та проблемні питання в міжнародно-правовому регулюванні його механізм (система) потребує оптимізації і вдосконалення, що можливо здійснити шляхом підвищення ефективності міжнародної договірної системи між суб'єктами міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Міжнародне право. Основи теорії / за ред. В.Г. Буткевича. Київ, 2002. 608 с.
2. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право. Київ, 2001. 640 с.
3. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. Київ, 2002. 344 с.
4. Мельничук О.І. Міжнародний юридичний процес у контексті системно-структурного підходу. *Правова держава*. Розділ 8 «Проблеми міжнародного права та порівняльного правознавства». 2015. Вип. 26. С. 401-409. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2015_26_50
5. The Theory, Practice, and Interpretation of Customary International Law / ed. P. Merkouris, J. Kammerhofer, N. Arajjarvi. Cambridge, 2022. 648 p. URL: <https://doi.org/10.1017/9781009025416>
6. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
7. Статут Організації Об'єднаних Націй. Представництво ООН в Україні. Київ, 2008. 67 с.
8. Conceptual and Contextual Perspectives on the Modern Law of Treaties / ed. M. Bowman, D. Kritsiotis. Cambridge, 2018. 1171 p. URL: <https://doi.org/10.1017/9781316179031>
9. The Oxford Guide to Treaties / ed. D. Hollis. Oxford, 2020. 897 p. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780198848349.001.0001>
10. Matz-Lück N. Framework Conventions as a Regulatory Tool. *Goettingen Journal of International Law*. Vol. 1 (2009). No. 3. pp. 439-458. URL: <https://ssrn.com/abstract=1535892>

References

1. International Law. Fundamentals of Theory / ed. V.H. Butkevych. Kyiv, 2002. 608 p. [in Ukrainian].
2. Dmytriiev A.I., Muraviov V.I. International Public Law. Kyiv, 2001. 640 p. [in Ukrainian].
3. Merezhko O.O. The Law of International Treaties: Contemporary Problems of Theory and Practice: Monograph. Kyiv, 2002. 344 p. [in Ukrainian].
4. Melnychuk O.I. International Legal Process in the Context of a Systemic-Structural Approach. *The Legal State. Chapter 8 «Problems of International Law and Comparative Jurisprudence»*. 2015. Issue 26. pp. 401-409. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2015_26_50 [in Ukrainian].
5. The Theory, Practice, and Interpretation of Customary International Law / ed. P. Merkouris, J. Kammerhofer, N. Arajjarvi. Cambridge, 2022. 648 p. URL: <https://doi.org/10.1017/9781009025416>
6. Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text [in Ukrainian].
7. Charter of the United Nations. UN Office in Ukraine. Kyiv: UN Department of Public Information, 2008. 67 p. [in Ukrainian].
8. Conceptual and Contextual Perspectives on the Modern Law of Treaties / ed. M. Bowman, D. Kritsiotis. Cambridge, 2018. 1171 p. URL: <https://doi.org/10.1017/9781316179031>
9. The Oxford Guide to Treaties / ed. D. Hollis. Oxford, 2020. 897 p. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780198848349.001.0001>
10. Matz-Lück N. Framework Conventions as a Regulatory Tool. *Goettingen Journal of International Law*. Vol. 1 (2009). No. 3. pp. 439-458. URL: <https://ssrn.com/abstract=1535892>

Yaroslav PASICHNYK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of University «Ukraine»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9750-6457>

e-mail: iaroslav.pasichnyk@gmail.com

THE PLACE AND MEANING OF AN INTERNATIONAL TREATY IN THE MECHANISM OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION

The paper examines the issue of international treaties as sources of international law in the mechanism and system of international legal regulation. A meaning increase in the number of legal regulators of international relations requires theoretical and methodological substantiation of the directions of development of international practice of states and other subjects of international law. The topics and issues of international treaties, in particular, treaties of a military-political nature and treaties on economic cooperation, are extremely important for the Ukraine. The issues of this research subject require the use of a comprehensive approach. Forming an independent branch of international law, the law of international treaties has been codified since 1969 (the adoption of the Vienna Convention on the Law of International Treaties). Aspects of the problematics of the application of law in jurisprudence are closely related to issues of legal process. At the same time, international legal process can be considered as a complex legal category. The principle pacta sunt servanda (treaties must be fulfilled) is a generally recognized rule of international law. It is concluded that the importance of international treaties in the mechanism of international legal regulation is quite large. As the main source of international law, international treaties regulate the most important types and areas of international cooperation in all spheres of international relations. Performing a regulatory function, multilateral and bilateral international treaties at the universal and regional international levels ensure cooperation between states and other subjects of international law. Given the individual gaps and problematic issues in international legal regulation, its mechanism (system) requires optimization and improvement, which can be achieved by increasing the efficiency of the international treaty system between subjects of international law.

Keywords: international law, international treaty, international legal regulation, mechanism of international legal regulation, Vienna Convention on the Law of International Treaties